№ 154 Սեպտեմբերի 12 (24) **1879** Սեպտեմբերի 12 (24) № 154

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք գրվում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի հնար ժողովուրդը մոլորեցնելու։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Աստրախանից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Թիւրքիա։ —«Մշակի» հեռագիրներ։ —Յայտարարութիւններ։ —Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Ոսկի աքաղաղ։

***

ՄԻ ՀՆԱՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՄՈԼՈՐԵՑՆԵԼՈՒ

II

Վեր առնենք վերջին երկու հարիւր տարվայ ընթացքում հայոց ընտանիքը։

Հայոց ընտանիքը սահմանափակված էր իր նեղ, աւանդական շրջանի մէջ։ Բարձր թէ ստոր դասակարգի հայ ընտանիքի համար գաղթելով իր հայրենիքից կորցնել իր ազգութիւնը, կամ մնալով իր մայրենի հողի վրա մոռանալ իր ազգութիւնը, մոռանալ իր մայրենի լեզուն և խօսել թէ կուզ թուրքերէն,—անզգալի կորուստ էր։

Դա չինականութիւն չէ՞....

Հայի համար անհասկանալի էր տարածել իր ազդեցութիւնը իրան շրջապատող կիսավայրենի ցեղերի մէջ, իր ազգութեան գաղափարը քարոզել և ընդարձակել։ Հայը սրբապղծութիւն էր համարում ամուսնանալ մի քիւրդ, օս, ասորի, եզիդ կնոջ հետ.... Այդ գաղափարի մէջ նա արձագանք էր գտնում և իր հոգևորականութեան մէջ։ Այն ինչ, եթէ նա այդպէս չը վարվէր, նա կարող էր հետզհետէ ընդարձակել իր ազգութեան շրջանը, նրա մէջ նոր տարրեր ընդունելով և այդ տարրերը հայացնելով։ Դա չինականութիւն չէ՞ միթէ...

Հայը և ամենակրթված հայը իր կրօնական մոլեռանդութեան զգացմունքից դրդված և հնազանդվելով իր հոգևորականութեան ֆանատիկոսութեանը մերժում էր իր բողոքական և կաթօլիկ եղբայրների մանուկներին իր ազգային դպրոցի մէջ մուտքը։ Նա այդ սրբապղծութիւն էր համարում։ Դա չինականութիւն չէ՞....

Հայի բանաստեղծութիւնը երգում և գովաբանում էր հայոց պատմութեան հին անցեալը, փոխանակ գրաւվելու նոր, ժամանակակից կեանքի երևոյթներով։ Հայոց գրականութիւնը և լրագրութիւնը քարոզում էր հային և քարոզում է մինչև այժմ որ ազգութիւնը հիմնվում է ոչ թէ կուլտուրական, ֆիզիօլօգիական սկզբունքների վրա, այլ կրօնական վարդապետութեան, եկեղեցու վրա, ֆանատիկոսութիւն ներշնչելով ամբոխին դէպի իր այլադաւան եղբայրները։ Մի և նոյն գրականութիւնը և լրագրութիւնը պաշտպանում էր և պաշտպանում է մինչև այժմ, հին, մեռած լեզուի գոյութիւնը և կամենում է ամեն միջոցներով պահպանել գրաբարի գործածութիւնը ժամանակակից ժողովրդի մէջ, փոխանակ աշխատել մշակել նոր, կենդանի աշխարհաբառ լեզուն։ Այդ միթէ չինականութիւն չէ....

Հայ լուսաւորչականը անխնայ և բարբարոս կերպով հալածում էր իր այլադաւան՝ բողոքական և կաթօլիկ եղբայրներին։ Վերջին երկու դարերը վկայ են հայ լուսաւորչականների ձեռքով զանազան տեղերում կատարված արիւնահեղութիւնների հայ բողոքական և հայ կաթօլիկ եղբայրների շրջանում, չը նայելով որ հայ կաթօլիկներին, մանաւանդ մխիթարեաններին է պարտական հայութիւնը որ հայոց գրական լեզուն չանհետացաւ աշխարհիս երեսից, իսկ հայ բողոքական միսիօնարներին, որ հայոց ազգութիւնը յայտնի եղաւ Եւրոպային։ Դա չինականութիւն չէ՞....

Հայոց հոգևորականութիւնը փոխանակ աւետարանական զգացմունքով վառված լինելու և տարածելու քրիստոնէութիւնը և աւելի բարձր քաղաքակրթական լեզու, հայոց լեզուն, հայ ազգաբնակութիւնը շրջապատող կիսավայրենի և հեթանոս ցեղերի մէջ, անիծում ու նզովում էր ազգային դպրոցի այն վարչութիւնը որ համարձակվում էր ընդունել իր աշակերտների թւում թուրք, քուրդ կամ եզիդ մանուկներին....

Դա միթէ չինականութիւն չէ....

Վաղը մենք կը շարունակենք մեր միտքը հաստատող պատմական ամենախոշոր փաստերի մի առ մի թւելը, և այն էլ մեծ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ.

(Երկրորդ մասը)

—

Ժ.

Մասխեանի ընտանիքին հասած դժբաղդութիւնը և ահագին հարստութեան մի քանի օրուայ մէջ ոչնչանալը՝ իսկապէս այն դառն և աղէտալի ներգործութիւնը չունեցան թշուառ ընտանիքի վրա, որքան սպասելի էր։ Կեանքը շարունակվում էր իր սովորական ընթացքով. ոչինչ չէր փոխվել, ոչինչ չէր պակսել, և կարելի էր ասել, որ այժմ աւելի կենդանի և աւելի խաղաղ կերպարանք էր ստացել։ Եւ իրաւ, ինչ էր կորցրել այդ միշտ-անբախտ ընտանիքը, ինչ բանից էր զրկվել նա։— Ոչինչից։

Մասխեանի հարստութիւնը նրա ընտանիքի համար մի երևակայական ցնորք էր, որպէս նոյն իսկ «ոսկի աքաղաղի» գոյութիւնը։ Ընտանիքը միայն լսել էր, թէ հարստութիւն ունի, իսկ այժմ լսում էր, թէ այն հարստութիւնը այլ ևս չը կայ։ Մասխեանի հարստութիւնը առևտրական հրապարակի մի լոկ զարդ էր, նրա բարիքները չէին թափանցում ընտանեկան շրջանի մէջ, որ միշտ զուրկ էր կեանքի ամենահամեստ վայելչութիւններից անգամ։ Եւ որովհետև ընտանիքը մասնակից չէր հարստութեան վայելման մէջ, բնականաբար այժմ չէր կարող ցաւ զգալ նրա կորստեան համար։ Հարստութիւնը պատկանում էր մի մարդու միայն և նրա հետ գերեզման մտաւ։ Այդ մարդը «աղան» էր....

Բայց կար և մի ուրիշ պատճառ, որի մէջ Մասխեանի ընտանիքը մխիթարութիւն էր գտնում՝ Միքայէլի քաղցր վարմունքը, նրա անկեղծ անձնազոհութիւնը, նրա ջերմ կարեկցական սէրը բոլորովին մոռանալ տուեցին հասած դժբախտութիւնները։ Միքայէլի մէջ գտնում էին ամենը, ինչ որ կորցրել էին։

Որքան երջանկութիւն է բերում ընտանիքի մէջ սէրը, միաբանութիւնը, ազատութիւնը, մանաւանդ երբ իշխում է նա տիրող բռնակալութիւնից յետոյ. Դա ջերմ—լուսապայծառ աւուր բերկրութիւնն է ազդում, երբ անցել էր բքաբեր փոթորիկը։ Մասխեանի ճնշված, տանջված և տարիներով մի ուրախ օր չը վայելած ընտանիքը, յանկարծ իրան մի նոր աշխարհի մէջ էր գտնում, երբ Միքայէլը մտցրեց այնտեղ կեանքի լոյսը և ջերմութիւնը։ Այդ ընտանիքը,—ուր կինը բացի նրանից, որ կտրված էր արտաքին աշխարհից, այլ իր գերդաստանական նեղ շրջանի մէջ ևս՝ դարձեալ զուրկ էր տղամարդի յարակցութիւնից,—այժմ դեռ նոր էր առնում մարդկային վայելչութեան այն քաղցր համը, որ մատակարարում է նրան ընկերական կեանքը։ Նա դեռ նոր էր հասկանում, որ երջանկութիւնը և բարօրութիւնը միայն դրամի մէջ չէ կայանում, դրամի, որի ժանգից ամբարված և անշարժ դրութեան մէջ թոյն է գոյանում, այլ կայ և մի ուրիշ բան, որը երբ պակասում է, ընտանեկան օջախը դժոխքի է փոխարկվում։ Հանգուցեալ աղայի օրերում այս տունը կատարեալ դժոխք էր. իսկ Միքայէլը մտցրեց այնտեղ այն կենսագործող զօրութիւնը, որ դժոխը դրախտի է փոխում. դա էր— սէրը։

Անցաւ ամառը, տիրեց ձմեռը։ Այդ երկու եղանակները իրանց յատկութիւններով—ցրտութիւնով և ջերմութիւնով—կարծես, մի և նոյն բնական ներգործութիւնն են անում մարդերի վրա, ինչ որ անում են առհասարակ բոլոր մարմինների վրա։ Վերջին դպրոցական աշակերտը գիտէ, որ ջերմութիւնը փափկացնում է և ընդարձակում է մարմինները, իսկ ցրտութիւնը խտացնում է և կուչ է բերում նրանց։ Նոյնը պատահում է և մարդերի հետ տարվայ տաք և ցուրտ եղանակներում։ Ամառը իր ջերմութիւնով ցրվում է և բաժանում է նրանց միմեանցից, իսկ ձմեռը մօտեցնում է, մի տեղ է հաւաքում և աւելի սերտ կերպով սեղմում է նրանց միմեանց հետ։ Ձմեռը մարդկային ընկերական կեանքը աւելի ամբողջական կերպարանք է ստանում։ Նոյնը լինում է և ընտանիքի մէջ։ Դրսի ցուրտը ներս է մղում բնակիչներին սենեակների չորս պատերի մէջ և աւելի սեղմում է, կպցնում է նրանց միմեանց հետ։ Յարաբերութիւնները շօշափում են միմեանց և առաջ է գալիս մի տեսակ շփումն։ Եւ որպէս մինչև անգամ անշունչ մարմինների միմեանց հետ շփվելուց և քսվելուց գոյանում է կրակ, այնպէս էլ կենդանի մարմինների սերտ յարաբերութիւնից առաջ է գալիս մի ուրիշ ջերմութիւն, որ կոչվում է սէր։ Եւ այս էր պատճառը, որ տ. Մարիամի սենեակը, որ այժմ ծառայում էր որպէս ընդունարան, շատ անգամ կենդանանում էր ուրախ և զուարթ խօսակցութիւններով, ուր հաւաքված էին լինում նրա աղջիկները, Միքայէլը և երբեմն ուրիշ հիւրեր։

Նունէն դեռ չէր հեռացել իր հայրենական տնից, այժմ նա գիւղից բերել էր տուել իր երկու զաւակներին, փոքրիկ Ներկեզին և Ռոստոմին։ Այդ փոքրիկների թւում աւելացել էին երկու ուրիշ երեխաներ ևս՝ Մարգարիտը և Աւետիսը, որոնք Միքայէլի հօր եղբօր՝ Աւետ ապօր զաւակներն էին։ Նրանց հայրը վաղուց մեռած էր, իսկ մայրը գիւղացի կնիկների սովորութեան համեմատ ուրիշ մարդու էր գնացել։ Միքայէլը վեր էր առել իր մօտ որբերին պահելու և խնամելու համար, որպէս նրանց հայրը իրան պահել և մեծացրել էր, երբ ինքը ծնողներից որբ մնաց։

Տասն տարի կը լինէր, որ Մասխեանների տունը երեխայ չէր տեսել, այժմ կրկին կենդանացաւ նա անմեղ մանուկների ուրախ ճռվոցով։ Տունը առանց երեխաների ամայի անապատի նման է, որ զուրկ է լինում նոր աճող և թարմ բոյսերից։

Մի անձն միայն պակաս էր, որ կը լրացնէր ընտանեկան երջանկութիւնը և դա էր Ստեփանը։ Վերջին նամակներից երևում էր, որ նա տակաւին չէ կարող գալ, այլ երկար կը մնայ արտասահմանում։

Հանգուցեալ աղայի աւերված գործերը համարեա կարգի էին դրված, որքան հնարաւոր էր և որքան կարելի էր։ Միքայէլը բոլորովին թողեց այն բոլորը, ինչ որ արդէն գողացվել էր, ինչ որ յափշտակվել էր...«գերեզմանից մեռելը յետ չես բերի», ասում էր նա, և միանգամայն ապարդիւն էր համարում կորածի ետևից ման գալը։ Նա մտածում էր, թէ վաճառականութեան մէջ ինքը աւելի կարող էր վաստակել, քան թէ այն գումարը, որ սուդերում կեանք մաշելով և ժամանակ կորցնելով, կարելի էր յետ խլել յափշտակողներից։ Միայն նա աշխատեց ազատել կեղծ պարտատէրների ձեռքից Մասխեանների տունը, այգին և մի քանի անշարժ կալուածքներ, մասամբ ապացուցանելով պարտատէրների ձեռքում գտնված թղթերի անվաւերականութիւնը, և մասամբ վճարելով նրանց պահանջը։ Միքայէլի մօտ հանգուցեալի կայքից առաջուց մնացել էր մի գումար

մասամբ մեզ ամենամոտ ժամանակներից, այսինքն Հայոց նոր ծագելու օրից։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

28 օգոստոսի

Անցած ձմեռ մեր նահանգում ժանտախտի յայտնվելու ժամանակ, ամենքը ահաբեկված էին, բոլոր Եւրոպան ոտքի կանգնեց դորա առաջը առնելու համար, լրագրութիւնը այդ հարցով էր զբաղված, ամենքը մտածում էին, թէ անա վաղ թէ ուշ ժանտախտը կը գայ և կը բռնի մեզ, կը դառնենք նրա անգութ ժանիքներին։ Այո, մենք էլ աստրախանցիքս այս ընդհանուր դրութիւնից դուրս չէինք. մենք ընդհակառակը աւելի մօտ լինելով ժանտախտի ծագման տեղին, աւելի էլ շատ էինք վախենում նրանից, բայց, իմ կարծիքով, մեզ այնքան չէր հարկաւոր վախենալ պատահական ժանտախտից, որի առաջը կարելի է առնել զանազան առողջապահական միջոցներով, որքան մեր այն ընդհանուր մշտական մեռելային դրութիւնից, այն սարսափելի ապատիայից, որ տիրել է մեր ամբողջ հասարակական կեանքին։ Իրաւ է, գանգատներ լսում ենք և ամեն քաղաքներից հասարակական անշարժութեան մասին, բայց մեր անշարժութիւնը անտանելի է։ Այլ քաղաքներից եթէ լսում ենք գանգատներ, գոնէ լսում ենք և այս ինչ կամ այն ինչ հասարակական գործի կատարվելու մասին, տեսնում ենք նրանց մէջ գէթ փոքր ի շատէ կեանք, գործունէութիւն, շարժողութիւն, բայց մեր մէջ, Աստրախանում, ոչ ոք հասարակական գործով չէ զբաղվում, ոչ ոք մի ընդհանուր հարց չէ բարձրացնում և կամ չէ հետաքրքրվում մի այսպիսի հարցով։ Շատ ցաւալի է, ընթերցող, տեսնել այսպիսի անտարբերութիւն, թուլութիւն և յետին աստիճանի անհոգութիւն մի ժողովրդի կողմից իր սեփական ազգային պարտաւորութիւնների մէջ. բստ որում այս անհոգութիւնից առաջ են եկել և առաջ են գալիս այնչափ անկարգութիւններ, աւերմունքներ, որ անկարելի է բոլորը մանրամասնօրէն պատմել։ Այս անտարբերութիւնիցն է, որ մեզանում հասարակական գործերը ով ինչպէս կամենում է, այնպէս է կատարում։ Անհոգութիւնից է, որ մեր հոգևոր հայրերից մէկը տասն տարի անընդհատ հոգևոր դպրոցների հոգաբարձական պաշտօն վարելով, իր կղերական ոգու սեփական կամայականութեամբ, աշխատելով միահեծան իշխանութեամբ գործ կատարել, իր խորամանկութեամբ, ներգործական հոգու տէր հոգաբարձուներին զարշեցնելով և հեռացնելով պաշտօնից, փոքրոգի և կրաւորական անձներին իր բռան մէջ պահելով՝ վերջապէս իր անհմտութեամբ և անխոհեմութեամբ դպրոցական գործը այնպիսի խորխորատի մէջ ձգեց, որ բոլոր աշակերտները ցրվեցան, դպրոցական գումարը սպառվեցաւ և ինքն էլ հրաժարվելով պաշտօնից՝ մի կողմը կանգնեց և սկսաւ ծաղրել մեզ, մատնացոյց անելով, թէ ինչպէս առանց իրան տակն ու վրայ են լինում դպրոցները, թէ ինչպէս են արձակվում ուսուցիչները, դրամական պակասութեան պատճառով։ Այս ծաղրին մենք արժանի էինք, որովհետև մենք այնպիսիներին համարում էինք ազգի ջերմեռանդ սպասաւորներ, այո, այժմ էլ մենք մեր փրկութիւնը հոգևորականներից ենք սպասում, այս պատճառով էլ մեծ հաւատ ենք ընծայում նրանց. այս վերջին ասածիս յայտնի շատ ապացոյցներից մէկն էլ այն է, որ մենք տասներկու տարի է դպրոցներ ունենք, այս դպրոցները այդ 12 տարիների մէջ զանազան փոփոխութիւնների ենթարկվեցան. սկիզբը միադասեան երեք ծխական դպրոցներ էին, յետոյ երկրորդ դասատուն բացվեցաւ, յետոյ բացվեցաւ օրիորդաց դպրոց, և յետոյ երրորդ դասատուններ և այլն։ Արդեօք այս տարվայ ընթացքում դպրոցների հոգաբարձութիւնից, որի գլխաւոր իրաւասութիւնը հոգևորականի ձեռքն էր, մանրամասն հաշիւ պահանջեցինք թէ բաւականացանք միայն «Արարատի» մէջ հրատարակված համառօտ հաշուացուցակը կարդալով։ Ամենայն բարեկարգ դպրոցում սահմանված ընթացք կայ, որը աւարտելով աշակերտը ստանում է վկայական իր յառաջադիմութեան և վարքի համար. մեր դպրոցների տասներկու տարվայ գոյութեան միջոցին ոչ մի աշակերտ կամ աշակերտուհի ոչ մի տարի, բացի ներկայ տարուց դուրս չեկաւ վկայականով. հարցրեց արդեօք մէկը սորա պատճառը։ Ուրեմն նը գանգատենք որ մեր հասարակական գործերը փոխանակ առաջ գնալու դէպի յետ են գնում, որ այլ քաղաքներում եղած դպրոցների վրա նորերն են բացվում, մեզանում եղածներն էլ փակվում են մի քանի տարի գոյութիւն ունենալուց յետոյ։ Մեր անշարժ անտարբերութիւնիցն է, որ մեր դպրոցների կառավարիչները ընտրվում են միայն անունով կառավարելու դպրոցական գործերը, առանց մատով անգամ մօտենալու նրանց. մեր անշարժութիւնիցն է, որ առաջնորդը դպրոցներին հիւրի նման տարին մի անգամ է այցելութիւն անում, և այս տարի էլ դպրոցները կիսափակ դռներով բարձի թողի արեց։ Մեր անընդգայ դրութիւնից չէ՞ արդեօք, որ առաջնորդը արհամարհելով ժողովրդի իրաւունքը, փոխանակ ժողովք կազմելով առաջարկելու ժողովրդին, որ ընտրեն հին արձակված հոգաբարձուների տեղ նորերը, իր կողմից կառավարիչներ նշանակելով նրանց է յանձնում դպրոցական քայքայված գործը վերականգնելու, որը ինքն վերականգնել անկարող եղաւ որպէս և իր գործակից—վարդապետը, որը զարհուրելով գործի դրութիւնից, նոյն իսկ միջոցին հրաժարական տուեց կառավարչական պաշտօնից։ Վերջապէս մեր թմրութիւնից չէ՞, որ առաջնորդից նշանակված դպրոցական չորս կառավարիչների ներկայումս յանձն առած պաշտօնի ծանրութիւնը, նրանցից միայն մինն է իր ուսերի վրա բարձած տանում, այն է՝ դըպրոցական տան նորոգութիւնը, աշակերտների ընդունելութիւնը, քարտուղարական մասն և այլն. իսկ մնացեալ երեքը «կալ զիս հրաժարեալ» ասելով ձգել—հեռացել են. մինը իր հոգևոր գործերով է պարապում և իր փառասէր բնաւորութեան համեմատ միայն հրամայելու է պատրաստ, միւսը մի նոր չքեղ ապարանք է պատրաստում իր համար, իսկ երրորդը. նրա քաջագործութիւնները վեր են ամենից։ Այս պարոնը մի տարի առաջ սկսելով իր վսեմ գործունէութիւնը, պաշտօն պաշտօնի վրա ընդունեց. ընտրեցին հոգևոր դպրոցների հոգաբարձու, յանձն առաւ. ընտրեցին եկեղեցական հոգաբարձութեան անդամ, այն էլ յանձն առաւ. յետոյ ինքը խնդրեց առաջնորդի միջնորդութեամբ թեմական վերատեսչի պաշտօնը անվարձ վարել, յանձն առնելով ճանապարհածախքը իր գրպանից հոգալ, իսկ այս օրերս միւս երեք ընկերների հետ դպրոցների կառավարիչ էլ կարգվեցաւ։ Բայց ինչ. այս բոլոր պաշտօնները այսօր թողած դերասանական խումբ է ձեռք առնում կառավարելու ռուսաց թատրոնում։ Կեցցէ ազգասէրը, որ մի ձեռքով հինգ դատարկ ձմերուկներ է բռնում. խորհուրդ կը տանք ամուր բռնել, գուցէ նրանք մի օր օղապարիկների տեղ կը ծառայեն նրան և իր ցանկացած տեղը կը հասցնեն։ Գուցէ ոմանք կասեն, թէ մենք ինչ մեղաւոր ենք, եթէ այս կամ այն պաշտօնավարը զեղծումներ է անում, իր պաշտօնը լաւ չէ կատարում։ Հարցնում եմ նրանցից, որոնք այսպէս դատում են. այս բոլոր գործերը, որոնք մեր մէջ անուանվում են հասարակական գործեր, ում են պատկանում. կաթողիկոսին, առաջնորդին, քահանային, հոգաբարձուին կամ մի այլ անձին, թէ մեզ. ոչ ապաքէն մեզ—հասարակութեանս, ոչ ապաքէն սոքա բոլորը մեզանից նշանակված պաշտօնեաներ, գործակատարներ են. ինչու չենք հսկում դրանց պաշտօնավարութեան վրա. ինչու, փոխանակ որ մենք ինքներըս ժողով պահանջենք, մեզ երեք—չորս անգամ ժողով են հրաւիրում, հազիւ չորրորդ անգամին ենք ներկայանում։ Հարցնում եմ, երբ որ լսում ենք թէ այս կամ այն հայոց դպրոցում հարցաքննութիւն է լինում, ինչու ոչ ոք մեզանից չէ ցանկանում ներկայ գտնվել (իմ խօսքը այստեղ բանագէտների հետ է, և ոչ ազգէտ ամբոխի). երեք տարի է, որ արհեստական դպրոց ունենք, հետաքրքրվել ենք արդեօք նրա գոյութիւնով, տեղեկութիւն ունենք, թէ աշակերտները որքան յառաջադիմութիւն են ունեցել ուսման և արհեստի մէջ այս երեք տարվայ ընթացքում, մտածել ենք, որ ունենք աղքատանոց, որ պէտք է նրան բարեկարգել, ընդարձակել, բազմացնել նրա մէջ բնակիչների թիւը, նրա նիւթական դրութիւնը բարւոքել և այլն։ Կը պատասխանեմ—ոչ, և դարձեալ ոչ։ Ապա ինչ է մեր գործը, որ մենք հասարակաց գործերով չենք զբաղվում, կը հարցնէ մէկը։ Մեր գործն է միայն մեր կենսական պիտոյքները հայթայթել. մենք մեր անձնական գործերից զատ գործ չենք ճանաչում. մեր խանութից, մեր պաշտօնական տեղից և մեր բնակարանից դուրս մեզ համար աշխարհ չը կայ, հետաքրքրութիւնը մեզ չէ տուած, մենք ոչինչ չենք ցանկանում իմանալ, ոչինչ չենք ցանկանում գործել, ոչինչ բանի ձեռնարկել. ոչ մի առարկայ, ոչ մի գիտութիւն, ոչ մի արհեստ, ոչ մի հասարակական գործ մեզ չէ գրաւում, նոյնպէս ոչ մէկը մեզ սիրելի չէ, որ մենք նուիրվենք նրան. մեր կեանքը մարդավայել կեանք չէ, անասնական է. մեր այս դրութիւնը մեռելային է։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կիրակի օր, սեպտեմբերի 9-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Արծրունու թատրոնում կայացաւ ԹԻՖԼԻՍԻ հայոց թարգմանական ընկերութեան հիմնադիր անդամների նիստը։ Ընկերութեան ծրագիրը կարդացվեցաւ և վճռվեցաւ ներկայացնել նրան տէրութեան հաստատութեանը։

—

Դարձնում ենք Թիֆլիսում հիմնվող երեխաների հովանաւորող ընկերութեան անդամների ուշադրութիւնը հետևեալ տողերի վրա, որ գրում է մեզ մեր մշտական թղթակիցը ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ։ «Մեր քաղաքում սովորական է դարձել տեսնել մի խումբ բոբիկ, կիսամերկ, կեղտոտ և արևից սևացած մարմնով երեխաների, որոնք բազարում թափառում են և անյագաբար ուտում են այն բոլոր անպիտան մրգերը, որոնք թափված են լինում ցեխում։ Մի և նոյն երեխաները մայդանում մըրգեղէններ են գողանում։ Արդեօք ինչ են անում նրանց ծնողները։ Անասուններն անգամ հոգում են իրանց ձագերի մասին, իսկ բանական մարդիկ անհոգ թողնում են իրանց զաւակներին առանց որ և է հսկողութեան։ Եւ այդ բոլորից յետոյ ծը-

---

Մոսկվայի առևտրական հաշիւներից և այդ գումարով նա թափեց նրանց անշարժ կալուածները։ Այժմ ամբախտացած ընտանիքի ապրուստը ապահոված էր չափաւոր եկամուտով, որով կարող էր նա վարել բաւական հանգիստ և համեստ կեանք։

Մինչև այն օր Միքայէլը իրան մոռացել էր, նա իրան չէր տեսնում, որպէս մի մարդ, որ յափըշտակված մի ընդհանուր գաղափարով, գործում է միայն հասարակաց շահերի համար, առանց մտածելու իր անձի վրա ևս, թէ ինքն էլ մի փոքրիկ աշխարհ է, թէ ինքն էլ իր առանձին պէտքերը ու կարիքները ունի։ Նա իր վիճակը այն աստիճան կապված էր տեսնում Մասիսեանների ընտանիքի ճակատագրի հետ, որ շատ բնական էր համարում իր անձնազոհութիւնը։ «Ես պէտք է բաժանորդ լինեմ այս ընտանիքի անբախտութեանը, մտածում էր նա, մինչև ինձ կը յաջողվի բոլորովին վերականգնել նրա բախտաւորութիւնը։» Այդ բոլորի մէջ նրան առաջնորդում էր պարտականութեան մի սուրբ զգացմունք, թէ ինքը այն տան տղան է եղել, նրա օղը ծծել է, նրա հացով սնվել է, թէև այն մի կտոր հացը տուել էին նրան դառն տանջանքների գնով.....բայց ով էր տանջողը.—մի մարդ, որ այժմ չը կար...բացի նրանից, բոլոր միւսներն միշտ խնամել և միշտ սիրել են նրան, իսկ նոյն սէրը այժմ վառվեցաւ աւելի ջերմութեամբ և մոռանալ տուեց սև անցեալը....

Բայց կար և մի ուրիշ բան, որ Միքայէլին կապում էր այդ ընտանիքի հետ. Նա վերջին ժամանակներում աւելի և աւելի սաստիկ կերպով զգում էր, թէ սիրում է Հռիփսիմէին, թէ առանց նրան ապրել չէ կարող և թէ նա կը բախտաւորացնէ իրան։ Եւ մի և նոյն սէրը նկատում էր նա մանուկ օրիորդի կողմից։ Բայց մինչև այն օր նրանց մէջ ոչ մի բերանացի խոստովանութիւն չէր եղել, թէ սիրում են միմեանց, միայն եղել էին՝ խօսակցութեան մէջ մթին ակնարկութիւններ, լուռ և իմաստալից ժպիտներ, աչքերի թափանցող հայեացքներ, յօնքերի խորհրդաւոր շարժումներ, որոնցով Հայաստանի աղջիկը աւելի որոշ կերպով կարողանում է յայտնել իր սրտի կրքերը, քան թէ լեզուով։ Միքայէլը որքան էլ կրթված լինէր, դարձեալ նրա մէջ մնացել էր շատ բան, որ թոյլ չէին տալիս նրան շեղվել ընդունված նախապաշարմունքներից և տեղական սովորութիւններին հակառակ ընթացք բռնել։ Իսկ Հռիփսիմէն բոլորովին համոզված էր, թէ իր ձեռքի և սրտի մասին պէտք էր խօսել իր մօր հետ։

Մի առաւօտ նրա մօտ ներս մտաւ Հռիփսիմէն. դրսի ցրտի ազդեցութիւնից նրա թշերը կարմիր վարդի քնքոյշ գոյն էին ստացել։

—Դու ասում էիր, որ չապիկներիցդ մի քանիսի կոճակները կտրված են, եկայ, որ տանեմ, կարեմ, խօսեց նա, կանգնելով սենեակի դրան մօտ։

—Ա՛խ, որքան անքաղաքավարի ես դու, Հռիփսիմէ, ասաց Միքայէլը մօտենալով նրան.—առաւօտեան, երբ մարդի մօտ են մտնում, առաջ բարևում են, յետոյ մօտենում են ձեռքն են բռնում, յետոյ քէֆն են հարցնում, յետոյ մի քանի լաւ լաւ խօսքեր են ասում, ժպտում են, ծիծաղում են, և վերջը յայտնում են, թէ ինչու համար են եկել։

—Ես դրանք չեմ իմանում, ես եկայ չապիկները տանելու, պատասխանեց օրիորդը, աւելի կարմրելով։

—Հանաք եմ անում, Հռիփսիմէ, այսպէս աւելի լաւ է, աւելի պարզ և համեստ է. ես սիրում եմ պարզութիւնը, խօսեց Միքայէլը, բռնելով նրա երկու ձեռքից։—Բայց որքան հոգատար ես դու, Հռիփսիմէ, ես գիշերը ասեցի, թէ չապիկներիս կոճակները կտրված են, կարծում էի, կը մոռանաս մինչև առաւօտ։

—Ես մոռացկոտ չեմ....

Միքայէլը դուրս բերեց չապիկները, և տալով օրիորդին, ասաց։

—Ես կուզէի, որ նստէիր այստեղ, իմ սենեակումը կարէիր։

—Ի՞նչու, կարծում ես, որ կը սխալվէի կարի մէջ, և կոճակները իրանց տեղում չէին լինի, և դու պիտի ցոյց տաս ինձ, թէ որպէս պէտք էր կարել։

—Չէ, ես գիտեմ, որ դու շնորհալի աղջիկ ես, միայն ցանկանում եմ, որ այնտեղ, իմ աչքերի առջև նստած, այնպէս կարես։

Օրիորդը առեց կարը և լուռ նստեց լուսամուտի մօտ։

—Բայց կը խնդրեմ, որ չը խանգարես ինձ, ասաց նա սկսելով իր գործը։

—Չեմ խանգարի, միայն կը պատմեմ զանազան բաներ, որպէս զի չը ձանձրանաս։

—Երևի, դարձեալ քո ճանապարհորդութիւններից։

—Այդ հաճելի չէ՞ քեզ։

—Հաճելի է, բայց....

—Բայց ինչ։

—Այնքան չէ գրաւում։

Միքայէլը մտածութեան մէջ ընկաւ։

—Ապա ինչ կուզես, հարցրեց նա—ուզում ես, որ հէքեաթ ասեմ։

—Հէքեաթը պառաւ կնիկներն են ասում։

—Կը պատմեմ, թէ ինչպէս Եւրոպայում աղջիկները մարդի են գնում։ Կամենում ես։

—Պատմիր։

—Այնտեղ աղջիկները այստեղացոց նման ամաչկոտ չեն, որ տղամարդերից փախչեն, և որին սիրում են, իրանց սիրտը նրա առջև չը բաց անեն։ Այնտեղ աղջիկը ազատ է. սիրած տղի հետ խօսում է, ման է գալիս, պարում է և զանազան զուարճութեան տեղեր է գնում։

—Յետոյ նրանց մայրերը ինչ են ասում, չեն արգելում, ընդհատեց օրիորդը Միքայէլի պատմութիւնը։

—Չեն արգելում, որովհետև գիտեն, որ իրանց աղջիկները այնքան լաւ կրթված են, որ մի վատ բան չեն անի, և թող են տալիս, որ աղջիկները իրանք տղին ճանաչեն, նրա բնաւորութիւնը ուսումնասիրեն,—նրա սովորութիւնները, խելքը, բարքը, վարքը, գիտութիւնը, պարապմունքը, մի խօսքով, նրան վերաբերեալ ամեն բան գիտենան, որ չը սխալվեն իրանց ընտրութեան մէջ, արդեօք նա կարող էր լինել արժանաւոր ամուսին, թէ ոչ։ Եւ երբ ամեն ինչ իրանց պահանջին համապատասխան են գտնում, այն ժամանակ միայն յայտնում են իրանց սէրը, որովհետև ամուսնութիւնը խիստ ծանր լուծ է, երբ կինը խաբվում է, յետոյ շատ և շատ անբախտ է լինում....

—Երևի, մի և նոյն քննութիւնները անում են և տղամարդիկը աղջիկների վերաբերութեամբ, հարցրեց Հռիփսիմէն խորհրդաւոր կերպով։

—Ի հարկէ անում են։

—Այդ լաւ է....

—Ես իմ պատմութիւնը վերջացրի, Հռիփսիմէ, հիմայ դու պատմիր, այստեղ աղջիկները ինչպէս են փեսայ ընտրում։

—Դու խո իմանում ես...

—Մոռացել եմ, լաւ չեմ իմանում։

Մանկահասակ օրիորդը սաստիկ ներքին դժուարութեամբ պատասխանեց.

—Այստեղ աղջկան տղի մօտ չեն թողնում. եթէ պատահում է, որ նա մէկին սիրում է, պէտք է իր սէրը թագցնի իր սրտում, ոչ որի յայտնելու իրաւունք չունի... և մինչև անգամ նոյն տղին, որին սիրում է....

—Ինչպէս դու.... ասաց Միքայէլը, առնելով օրիորդի գողդոջուն ձեռները իր ափերի մէջ։

նողները համարձակվում են ժամանակով գանգատել թէ նրանց որդիները գող կամ անբարոյական են դառնում:»

—

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 10-ին, Արծրունու թատրոնում ռուս թատրոնասէրները բարեգործական նպատակով մի ներկայացում տուին: Դահլիճում ժողովուրդը քիչ էր, բայց նոյն իսկ գալէրէայի վրա, որ գազով էր լուսաւորված և որի գալէրիի վրա անտրակտների միջոցներում զինուորական նուագախումբ էր ածում, բազմաթիւ հասարակութիւն էր զբօսնում:

—

«Голосъ» լրագիրը հաղորդում է որ այս օրերս կատարվեցաւ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ հայոց եկեղեցում հանգուցեալ գեներալ Լազարեվի յիշատակին հոգեհանգիստ, որին ներկայ էր բազմաթիւ թէ հայ և թէ ռուս հասարակութիւն և նոյնպէս Ս. Պետերբուրգի գեներալ—նահանգապետ Գուրկօ:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ հրապարակական գրադարանը որ այժմ շատ հարուստ է արդէն, և ինչպէս լսում ենք, ունի մօտ քառասուն հազար հատորներ, նորերումս դարձեալ հարստացաւ: Ասում են, որ երևելի գեներալ Մէնշիկովի ժառանգները ընծայեցին հանգուցեալի ամբողջ գրադարանը մեր հրապարակական գրադարանին:

—

Ասում են որ շուտով սկսվելու են ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Գօդըֆրուա եղբայրների ցիրկի ներկայացումները:

—

Նշանաւոր ռուս դերասանուհի տիկին Գլէբօվա, իր խաղով գրաւում է այժմ ԹԻՖԼԻՍԻ ամբողջ հասարակութիւնը դէպի Ամառային թատրոնը: Մենք տեսանք նրան այս օրերս Ալէքսանդր Դիւմայի «La dame aux camelias» պիեսայում: Տիկին Գլէբօվա իր խելացի խաղով մի շատ խոր տպաւորութիւն գործեց մեզ վրա:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Голосъ» լրագրի թղթակիցը գրում է հետևեալը Կ. Պոլսից:

Վերջին պատերազմից յետոյ Բ. Դուռը երբէք այնպիսի դժուարութիւնների չէ պատահել, ինչպէս այժմ: Ցունաց դժբաղդ հարցին, որ այդքան վտանգաւոր է Թիւրքիայի համար, աւելացաւ Քիւրդիստանի յեղափոխութիւնը, որտեղ քիւրդերի խումբերը զէնքը ձեռքին ապստամբվել են կառավարութեան դէմ: Այս հանգամանքը աւելի մեծ նշանակութիւն է ստանում, եթէ ի նկատի առնենք, որ նա կապված է հայոց խնդրի հետ, որ այդքան զբաղեցնում է պետութիւնների ուշադրութիւնը: Քիւրդիստանի ապստամբութիւնը կարող է խլել Թիւրքիայից Հայաստանը, եթէ կառավարութիւնը չը կարողացաւ պաշտպանել այդ երկիրը վայրենի քիւրդերի յարձակմունքներից: Եւրոպական մասնաժողովը, որ գրեթէ վերջացրել է իր գործերը Արևելեան Ռումելիայում, հրաման ստացաւ Բերլինի դաշնագրի 23 և 61 յօդուածների համեմատ մի օրգանական կանոնադրութիւն պատրաստել Հայաստանի համար: Ուրեմն կարելի է նախագուշակել, որ Եւրոպան Հայաստանին ինքնավարական կազմակերպութիւն կը տայ, որ աւելի Արևելեան Ռումելիայի կազմակերպութեանը կը նըմանի, քան թէ Կրիտ կղզու. իսկ այս հանգամանքի հետևանքը, Հայաստանի, քրիստոնէութեան սահման այդ նեցուկի, անկախութիւնը կը լինի: Ուրեմն վաղ թէ ուշ, ինչպէս ես գրել եմ, Թիւրքիայի մի նոր բաժանումն անպատճառ կը կատարվի:

Ճշմարիտ է Բ. Դուռը հրամայել է Էրզրումի գլխաւոր նահանգապետ Իսմայիլ-փաշային ճնշել ապստամբութիւնը, բայց այս փաշան քիւրդ է, հետևապէս նրա օգնութեան և հաւատարմութեան վրա չէ կարելի վստահ լինել և մի և նոյն ժամանակ շատ դժուար է ստիպել թիւրքաց զօրքերին, որ նոքա պատերազմեն իրանց հաւատակից քիւրդերի դէմ: Այս բոլոր ասածներից երևում է, որ ապստամբութիւնը հեշտ չէ շուտով ճնշել: Ես մինչև անգամ լսել եմ, Բ. Դուռը յետաձգել է Իսմայիլ-փաշայի զինուորական շարժումը կամ այն պատճառով, որ փաշան բաւական ոյժեր չունի, կամ որ այդ ոյժերը հաստատ չեն: Ցիշեա: շարժումն վաղուց նախատեսված էր և քրիստոնեաները նրա համար պատրաստվել էին, հայերը այժմ զինաւորված են: Նոքա իրանց զէնքերը գնել են Մուխտար-փաշայի փախստական թիւրք զինուորներից: Շատ հաւանական է, որ իրանք հայերը կը պատերազմեն, եթէ թիւրքաց զօրքերը չեն կարողանայ զըսպել վայրենի քիւրդերին: Այս գործը անփախչելի է: Այդպիսով Բերլինի դաշնագրի 61 յօդուածի հիման վրա Եւրոպան ստիպված կը լինի խառնվել գործի մէջ. իսկ Ռուսաստանը, իբրև ամենամօտ սահմանակից պետութիւն այդ անցքերի կատարվելու ժամանակ նշանաւոր դեր կը խաղայ: Այս դէպքում Թիւրքիայի քաղաքական իշխանութիւնը Եւրոպայից Ասիա կը տեղափոխվի:

***

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6|19 սեպտեմբերի: Այն անձը, որ փորձեց բռնութեամբ թափանցել սուլթանի պալատը, և որ այդ միջոցին վիրաւորել էր երկու պահապաններին և մէկ օֆիցերի, Ռումինացի է, և ամբողջ Կ. Պոլսին յայտնի մի նշանաւոր գերդաստանի անդամ է:

ԼՈՆԴՈՆ, 8|21 սեպտեմբերի: Պաշտօնական տեղեկութիւններին նայելով լօրդ Լիտտօն մի նամակ է ուղարկել էմիրին, յայտնելով, որ շուտով մի զօրեղ բանակ կուղարկվի, նրան պաշարումից ազատելու համար. բացի այս լօրդը իր նամակի մէջ էմիրից պահանջում է, որ աշխատի դիւրացնել բրիտանական զօրքերի շարժումը: Էմիրը պատասխանեց, որ նա ուրախ է այդ նամակի ստանալուն, և մեծ թեթևութիւն է զգում Լիտտօնի դէպի նրան ունեցած բարեկամական յարաբերութիւնների մասին, յետոյ էմիրը դարձեալ խորին ու դառն ցաւակցութիւն է յայտնում պատահած դէպքերի վերաբերութեամբ և աւելացնում է, որ Աստուծու կամքի դէմ մաքառելը անկարելի էր: Էմիրը յոյս ունի, որ շուտով նա կը պատժի չարագործութիւնների յանցաւորներին, որով նա յայտնի կերպով կապացուցանի իր սեփական անկեղծութիւնը: Էմիրի խօսքերին նայելով, նա և նրա ընտանիքը վտանգից ազատվեցան միայն նրանց մի քանի մտերիմ անձանց ցոյց տուած ծառայութիւնների շընորհով, մասամբ կաշառելով և մասամբ էլ ապստամբների ոգևորութեամբ: Մի քանի բարձրաստիճան մարդիկ միացան ապստամբութեան հետ, բայց էմիրն ամենայն ուշադրութեամբ պնդում է նրանց, և յոյս ունի, որ Աստուծու օգնութեամբ շուտով միջոց կը գտնի ապացուցանելու Անգլիային իր անկեղծ բարեկամութիւնը:

ԲԷԼԳՐԱԴ, 8|21 սեպտեմբերի: Այստեղ մի քանի բանկիրների հետ միասին հասաւ ռուսաց երկաթուղու կապալառու (предприниматель) Բարանով. նրանց նպատակն է կապալով վերցնել սերբիական երկաթուղիները:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 8|21 սեպտեմբերի: Ռումելիական միլիցիան անբաւական է Շորէկկէր անունով իր առաջնորդից. օֆիցէրները պահանջում են, որ այդ պաշտօնը յանձնեն ռուսաց գընդապետ և ցեղով բօլգարացի Կէսեակօվին:

ՎԻԷՆՆԱ, սեպտեմբերի 9-ին: Այսօր, երեկոյեան 10 ժամին հասաւ այստեղ իշխան Բիսմարկը. կոմս Անդրաշիի հանդիպումն իշխան Բիսմարկի հետ շատ բարեկամական էր:

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, սեպտեմբերի 9-ին: Երէկ այստեղից դուրս գնաց կոմս Իգնատիեվը դէպի Մօսկվա և Կիէվ:

ԼՕՆԴՕՆ, սեպտեմբերի 10-ին: «Daily News» լրագրին հաղորդում են, որ բրիտանական բանակի վրա Շուտուրգարդէնի մօտ թշնամիները յարձակվեցան. անգլիացիների կորուստը աննշան է: «Standart» լրագիրը հաղորդում է, որ սեպտեմբերի 9-ին Ալիկէօլում մէկ դեսպանութիւն եկաւ Եակուբ-խան էմիրից, յայտնելով բարեկամութիւն և հաւատարմութիւն:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր., երկրորդ 93 ր. 87 կ., երրորդ 93 ր. 62 կ., չորրորդ 93 ր. 75 կ., ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 232 ր. 50 կ., երկրորդ 235 ր. 5 կ., արևելեան առաջին 91 ր. 87 կ., երկրորդ 91 ր. 75 կ., ոսկի 7 ր. 84 կ.: Տրամադրութիւնը դանդաղ է:

Խմբագիր—հրատարակիչ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Նա ոչինչ չը պատասխանեց և նրա գեղեցիկ աչքերում երևացին արտասուքի խոշոր կաթիլները:

—Տար, ինձ էլ տար այն երկիրը, ուր աղջիկները ազատ են… ասաց նա զսպելով իր խորին վրդովմունքը:

—Կը տանեմ, Հռիփսիմէ, երբ դու իմ կինը կը լինես, պատասխանեց Միքայէլը ոչ սակաւ այլայլութեամբ:—Այո, համաձայն ես:

—Այո…. պատասխանեց օրիորդը խուլ ձայնով:

Միքայէլը կամեցաւ գրկել նրան, բայց նա թողեց չը վերջացրած կարը և շտապով դուրս վազեց նրա սենեակից:

Միքայէլը կանգնած մնաց, որպէս սառած և քար կտրած:

—Սարսափելի աղջիկ, ձայն արձակեց նա երկար ապշութիւնից յետոյ.—ամեն մի դէպքում երևում է նախապաշարմունք… մի գրկախառնութիւն, մի համբոյր, մի զգումնք անգամ նա մեղք է համարում, քանի որ տէրտէրը դեռ չէր կարդացել նրա գլխին պսակի ծիսական խօսքերը:

Նոյն աւուր երեկոյեան պահուն, երբ դեռ նոր մայր էր մտել արեգակը, երբ սկսել էր դրսում ցուրտը սաստկանալ, Միքայէլը փակված էր իր սենեակում, և տխուր մտայոյզ կերպով, մէկ-մէկ բերանն էր գնում ընչացքի նորաբոյս մազերը, և ատամներով կտրատում էր նրանց ծայրերը, կարծես, նրանք արգելում էին նրան խօսել և իր սրտի ցաւը արտայայտել: Իսկ սենեակի միւս կողմում Նունէն ուղղում էր վառարանի մէջ դրած փայտերը, որ վատ էին վառվում և թացութիւնից ծխտում էին, և սուլելով արձակում էին մի տեսակ մելամաղձական ձայն:

—Կրակը հառաչում է… խօսեց Նունէն սնահաւատութեամբ.—դա վատ նշան է….

—Ի՞նչու, հարցրեց Միքայէլը, կարծես, զարթնելով իր մտայուզութիւնից:

—Չեմ իմանում, այսպէս ասում են, երբ կրակը տխուր ձայն է արձակում. ասում են լաց է լինում, պատասխանեց մանկահասակ կինը, չը հեռանալով վառարանի մօտից:

—Ամեն մի թարմ նիւթ, որի մէջ դեռ մնացել էին կեանքի նշոյլներ, այսպէս տխուր ձայն է հանում, երբ մօտեցնում ես կրակին… նկատեց Միքայէլը:

—Ինչպէս քո սիրտը… ասաց Նունէն խորհրդական ժպիտով:

—Եւ ինչպէս քո քրոջ՝ Հռիփսիմէի սիրտը.. կրկնեց Միքայէլը:

—Համաքը մի կողմը կենայ, ինչու կռուեցաք մօրս հետ, հարցրեց Նունէն, մօտենալով և նստելով Միքայէլի մօտ:

—Չը կռուեցանք, բայց բաւական տաք կերպով վիճեցինք: Միթէ մայրդ ինձանից վիրաւորվել է:

—Չի վիրաւորվել… բայց սիրտը մի փոքր կոտրված է երևում…

—Դու ինքդ դատիր Նունէ, միթէ կարելի է այս աստիճան նախապաշարված լինել: Մեր վիճաբանութիւնը այստեղից սկսվեց. ես յայտնեցի իմ սէրը, համբուրեցի մօրդ աջը և խնդրեցի Հռիփսիմէի ձեռքը: Նա ուրախացաւ, շատ ուրախացաւ, համբուրեց իմ ճակատը և օրհնեց մեզ: Յետոյ, երբ խօսք եղաւ պսակի մասին, նա ասաց թէ ես պէտք է մի քանի ամիս ևս սպասեմ, մինչև աղայի մահվան օրից մի տարի անց կը կենայ, որովհետև մարդիկ կը բամբասէին մեզ, եթէ սգաւոր տարին չը լրացրած, մենք հարսանիք կանէինք: Դրա վրա մենք վիճեցինք:

—Ի՞նչու ես շտապում:

—Դու էլ քո մօր խելքին ես, Նունէ, դու չես իմանում իմ նպատակները. ես պէտք է կրկին վերադառնամ Մօսկվա, եթէ մի քանի ամիս ևս այստեղ կուշանամ, ես անպատճառ կը կորցնեմ իմ կլիենտները, որոնց համար զանազան փաստաբանական գործեր էի կատարում, և ես կը զըրկվեմ իմ շահերից, իմանում ես: Բացի դրանից, ես Հռիփսիմէին պէտք է ինձ հետ վեր առնեմ. նրան պէտք է աշխարհ մտցնել, որ մի փոքր կրթվի, բան սովրի: Նա շատ լաւ աղջիկ է, շատ խելք ունի, բայց դեռ շատ բան պակսում է նրան օրինաւոր կին լինելու համար:

—Այս բոլորը չը յայտնեցիք մօրս:

—Ի՞նչպէս չը յայտնեցի, նա էլի իր ասածն է ասում. «աղջիկս, եթէ ինձանից հեռացնես, ես ցաւից կը մեռնեմ» և ուրիշ այսպիսի խօսքեր: Ես չեմ հասկանում, միթէ լաւ կը լինի, որ պսակվեմ, թողնեմ, և գնամ, և տարիներով մնամ օտարութեան մէջ, որպէս անում են այդ մեր հայ վաճառականները:—Ես կը ցանկայի գիտենալ, թէ Հռիփսիմէն ինչ է մտածում, առաւօտից նրան չեմ տեսել:

—Նա այսօր սպանվածի պէս է, այս և այն անկիւնն է մտնում և լուռ լաց է լինում:

—Խեղճ աղջիկ:

Միքայէլի խօսքերը, կարծես, բաց արեցին Նունէի հին վէրքերը, և նա բաւական զգալի ձայնով պատասխանեց.

—Այսպէս, սիրելի Միքայէլ, ծնողների նախապաշարմունքը շատ անգամ պատճառ է դառնում զաւակների անբախտութեանը: Մեր գերդաստանի վրա, կարծես, մի անէծք կայ, որ նրա որդիները երբէք բախտաւոր լինել կարող չեն: Մեծ քոյրս ինքն իրան խեղդեց…ախ, որքան բարի, որքան սիրուն աղջիկ էր նա. նրա մահուան մէջ մի այնպիսի գաղտնիք կայ, որ անկարելի է առանց սարսափելու լսել….իսկ իմ պատմութիւնը քեզ յայտնի է. ես ինչով եմ մեղաւոր, որ այժմ աշխարհը ինձ դատապարտում է որպէս վատ կին: Իմ մայրը իսկապէս լաւ կին է. բայց ինչ անես, նա անում է այն, ինչ որ տեսել է, ինչ որ սովորել է….

Խեղճ կինը իր սրտի հետ դուրս էր թափում դառն վշտերը, նա իր կեանքում այնքան տանջվել էր սև նախապաշարմունքից, որ նրա բոլոր ճնշող զօրութիւնը իր անձի վրա էր փորձել: Երբ ամեն ինչ ասաց, նա դարձաւ դէպի Միքայէլը այս խօսքերով.

—Դու անհոգ կաց, սիրելի Միքայէլ, ես կը գնամ մօրս մօտ և ամեն ինչ կը վերջացնեմ, որպէս դու ցանկանում ես: Մենք, բոլոր քոյրերս, անբախտ եղանք…. գոնէ, թող Հռիփսիմէն բախտաւորվի…..

—

Մի շաբաթից յետոյ Ն…քաղաքի եկեղեցիներից մէկի մէջ կատարվում էր պսակի խորհուրդ: Հռիփսիմէն և Միքայէլը ուրախ դէմքերով կանգնած էին սեղանի առջև: Մարդերի շատ փոքր բազմութիւն ներկայ էր հանդիսին: Պսակը վերջացաւ և հանդիսականները մէկ-մէկ մօտեցան և շնորհաւորեցին հարսին ու փեսային: Յետոյ փոքրիկ բազմութիւնը ժամի դրանը սպասող կառքերի մէջ նստած, դիմեցին դէպի Մասիսեանների տունը:

Նոյն գիշերը Միքայէլը ստացաւ Ստեփանից մի այսպիսի հեռագիր. «Շնորհաւորում եմ քո բախտաւորութիւնը. իմ հօր քանդված տունը քեզանով կրկին կեանք ստացաւ. այսուհետև դու կը լինես այդ ընտանիքի իսկական «Ոսկի աքաղաղը….»

Րաֆֆի

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՍԱԼԻՑԵԼԵԱՆ ԱՏԱՄԻ ԲԺՇԿԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ԲԺԻՇԿ Լ. Ի. ԼԻՒԻՆԳԻՒՑԻՄԻ թոյլ են տուած Մոսկվայի ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻՑ։ Այդ միջոցները **մեծ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆ** գտել և առաջարկվում են իբրև **ՄԻԱԿ ՄԵՆԱԼԱՒ** առողջապահական **ՄԻՋՈՑՆԵՐ** բերանի և ատամների համար։ Կարելի է **ԱՏԱՄՆԵՐԸ** պահպանել ՓՏԻՒԼՈՒՑ, ատամները առողջ են պահում, ատամներից ՏԱԼԱՅԱՅ ՀՈՏԸ, և վատ ՀՈՏԻ առաջն են առնում։

Ատամնաբոյժ բժիշկ Ա. Ի. Ադելգեյմի ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏԸ գտնվում է ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ, ԿՈՒԶՆԵՑԿԻ ԿԱՄՈՒՐՋ, ՍՈԿՈԼՈՎԻ տանը։

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ կարելի է գտնել Ա. Մ. ՑՈՒՐԻՆՈՎԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ և անդրկովկասեան գլխաւոր ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ։

Ծախողների ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆ ԿԸ ԼԻՆԻ։

ՁԻՒԹԱՅԻՆ ՊԱՏԻՃՆԵՐ

ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻ ՄԱՔՐԱԾ ՁԻՒԹԻՑ, որ պատրաստված է Մոսկվայի դեղագործ

ԳԻՐՇՖԵԼԴՏԻՑ

Գիւցի ֆրանսիական յայտնի պատիճների անհամեմատ թանգ գները դրդեցին ինձ պարապել նրանց արդիւնագործութեամբ և որովհետև պատիճների պատրաստելը գաղտնիք չէ և նրանք իրանց մէջ ոչինչ չեն պարունակում, բացի մաքուր Ձիւթից, ես առաջարկում եմ իմ շատ լաւ պատրաստված պատիճները ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ (ԳԻՒՕՅԻ) ՊԱՏԻՃՆԵՐԻՑ 40% էժան։

Յոյս ունեմ, որ ռուս բժիշկները և հասարակութիւնը խելացի կերպով կը վերաբերվեն դէպի իմ աշխատանքը, որովհետև նոքա առիթ չունեն ռուսաց փողերով պահպանել ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ։

Ծախելու տեղերը. Ռուսաստանի բոլոր դեղատունները և տեղական պահեստները։ Գլխաւոր պահեստները. Մոսկվայում, Լուբեանսկի դեղատուն Նա. Ի. Գիրշֆելդտի և Բ. Կեօլեր և Ըն. Նիկոլսկի վրա. Թիֆլիսում Ցուրինովի և Բոստոմովի դեղատուն։

7—25

Մեր Ազգային դպրոցների Մեծապատիւ տեսուչներին և նոցա օգնականներին

«Ուսումն մայրենի լեզուի» վերնագրով Այբենարանիս չորրորդ տպագրութիւնն սկսելուց առաջ ուզում եմ իմանալ ձեր նկատողութիւնները այդ գրքոյկի մասին։ Եթէ կարևոր համարէք ինչ ինչ փոփոխութիւնների ենթարկել, յաւելուածներ և յապաւումներ անել, ես յօժարութեամբ կը կատարեմ առանց դիպչելու բուն սկզբունքին։

Այդ գիրքն է ընդունուած մեր ազգային գլխաւոր դպրոցներում՝ Թիֆլիսի Ներսիսեան և Գայեանեան դպրոցներում, Երևանայ Թեմական դպրանոցում, Ալէքսանդրապօլու տղայոց և օրիորդաց դպրոցներում, Ղարաբաղու Հոգևոր սեմինարիայում և Թեմի դպրոցներում։ Ինձ յայտնի չէ միայն միւս մանր դպրոցներից որոնցում է ընդունուած։ Սակայն ես այս ընդունելութենից ազահութեամբ շահուելու բաղձանք չունեմ, իմ միակ շահս կը լինէր այն, որ դա իւր եղանակով, բովանդակութեամբ և գնովը համապատասխանէր այդ ընդունելութեանը, իսկ այդ վեր է միակ մի հոգու ուժից, պէտք են բարոյապէս և ընկերսիրաբար օգնողներ, ահա այդ օգնութիւնն եմ ես խոնարհաբար խնդրում ձեզանից։ Իմ հասցէն—Շուշի, Ղազարոս Աղայեանցին։

3—3

Վաճառվում է Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառանոցներում Русское Слово—ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, աշխատասիրութիւն Կամսար Տէր—Դաւթեանցի, երկրորդ տպագրութիւն։ Գինն է 40 կոպէկ։ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ԾԱԽՍԸ առնողների վրա է։ Գումարով առնողներին ՄԵԾ ԶԻՋՈՒՄՆ կը լինի, եթէ դիմեն ուղղակի աշխատասիրողին այս հասցէով.

Тифлисъ. Камсару Тер—Давидянцъ. Въ магазинѣ Бр. Абовьянцъ. На Михайловскомъ мосту.

ԾԱԽՎՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ «ԳՈՒՐՁԻ» անուանված քարվանսարան, որ ունի 116 ԴՈՒՔԱՆ, 2 մեծ ՄԱԳԱԶԻՆ պահեստի համար, 2 ԱԽՈՌԱՆՈՑ, 2 ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ խոհանոցով և մեծ ԱՒԱԶԱՆ մշտական ջրով։ Սորա հետ ունի նմանապէս ԴԱՏԱՐԿ ՏԵՂ 4000 քառակուսի սաժէն։ Ցանկացողները ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մասին կարող են դիմել Պ. ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑԻՆ, Թիֆլիսում, Դանովսկայա փողոցի վրա, ՍԵՓԱԿԱՆ ՏԱՆԸ։

6—20 (2)

Խնդրում եմ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԵԹԻ ԹԵՄԻ հայոց հոգևոր ուսումնարանների ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ հաղորդել ինձ թէ ինչ առարկաների ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԿԱՐՕՏՈՒԹԻՒՆ ունեն, ուղարկելով մի և նոյն ժամանակ իրանց յանձնված ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ ՇՏԱՏԸ։

Թեմական Վերատեսուչ

ԳԷՈՐԳ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆՑ։

9—10

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

և

Տարրական Ուսումնարան

—

Աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը և քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 21-ին, իսկ ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 5-ին 1879 թ։

Մանկական Պարտէզում ընդունվում են երկու սեռի մանուկներ 4-ից մինչև 7 տարեկան հասակը, իսկ ուսումնարանում ընդունվում են 7-ից մինչև 14 տարեկան հասակը։

Ուսման ընթացքը այնպէս է յարմարեցրած, որ Ուսումնարանում թէ աղջիկ և թէ տղայ աւարտողները կարող են գիմնազիաների 1 և 2-րորդ դասատունները մտնել։

Սօլօլակի, Վելյամինովսկայա փողոց, Իշխ. Ամատունու տուն, № 11.

4—4

Մի անձն, որ կանանց գիմնազիայի ՈՒԹԵՐՈՐԴ դասատան ՎԿԱՅԱԿԱՆ ունի և գիտէ ՖՐԱՆՍԻԵՐԷՆ և ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ, դասեր է փնտռում։ Նոյնպէս իր տանը դասեր է տալիս չափաւոր վարձատրութեամբ։ Կամենդանտսկայա փողոց, տուն № 23։

2—3 (2)

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 12 Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Սեպտեմբերի 11-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	17
Հին 84 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1470	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1250	—
Վիզրինի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	238	—
Երկրորդ 5% վիզրինի »	237	—
Մարսելի կուրսը 269—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	40
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դաւրեժի բարաթը	4	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօցկու	7	15
» միւս տեսակը	7	
» չաքար աւազը	5	30
» տրանզիտը	5	10
» մաքուր վճառած	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից	7	40
Բուրդը Թուշի	7	50
» Թարաքամի	4	—
Ալիւրը Շորագալու	2	20
» Երևանի	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ճնաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխվայ	180	—
Կախեթունը	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	50	—
Ֆրինդոնը (լաւը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մոկօի	26	—
« լիւանի	22	—
« Մանտոինկյօն	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվա և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամ 21 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ։

	առաւօտ։	երեկոյեան.
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գօրի	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ	1. 29	11. 59
Բիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	

	առաւօտ։	
Փօթիից	9. 13	
Բիօն	12. 13	
Միխայլօվօ	5. 39	1. 37
Գօրի	7. 5	4. 8
Թիֆլիս	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2. 18
Բիօն	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7։ Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակ արժէ	2
Ռուսաստան և Եւրոպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան	7
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտեան 8-ից մինչև 10 ժամը։

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների։

Երեքշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլէվ կաշու և վեներական հ., Բաբօվ կրծքի և ներքին հ., Բախուտօվ մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.։

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.։

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլէվ կաշու և, վեներական հ.։

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաբօվ կրծքային և ներքին հ., Բաբաեվ հոգեկան հ., Բախուտօվ մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.։

Շաբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլէվ կաշու և վեներական հ.։

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ խեղճ հիւանդներին Բժշկանոցի տոմսակով։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ. Բ. Պ. Նամակը և 100 րուբլ ստացանք։ Նամակը կը տպենք հետևեալ համարներից մէկի մէջ, իսկ 100 րուբլ, փօստի ծախսը դուրս եկած, կուղարկենք գեղարուեստական ուսումնարանի ուսանող Ց. Շամշինեանցին։

—Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Եա. Յօդուածը կը տպենք հետևեալ համարներում։

—Կ. ՊՕԼԻՍ. Հայկակ. Վաղուց ձեզանից նամակներ չունենք։ «Մշակի» ընթերցողները անհամբերութեամբ սպասում են ձեր տեղեկութիւններին։

—ՄՕՍԿՎԱ. Ս. Դ. Նամակը շուտով կը տպենք։ Շարունակեցէք գրել. ձեր յօդուածները հետաքրքրութեամբ կարդացվում են։

—ՇՈՒՇԻ. Ց. Տ. Գ. Ի՞նչ է պատահել ձեզ, որ այդքան ժամանակ լռում էք։

Дозволено Цензурою 11 Сентября 1879 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона